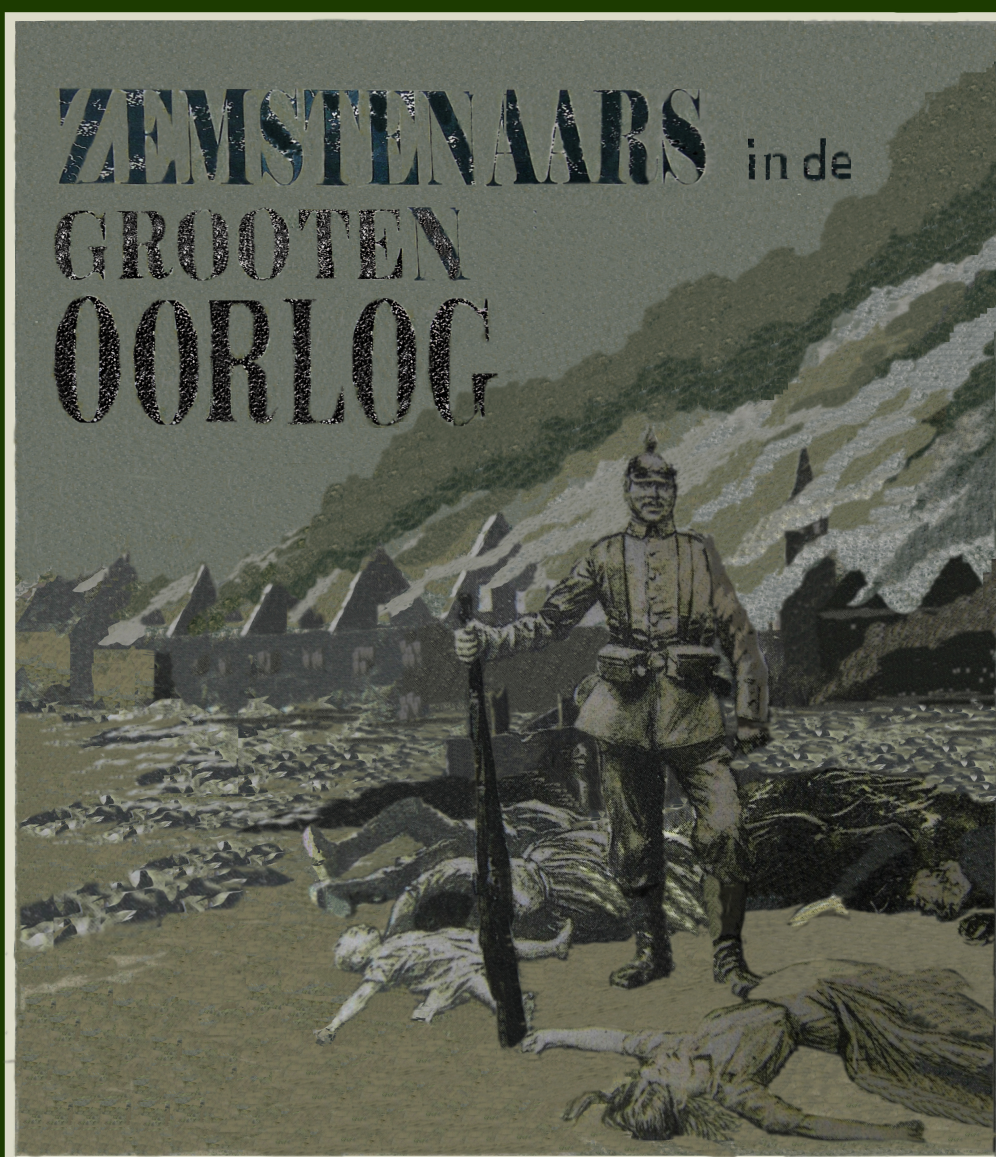

Uitgave nr. 6

Werkgroep Wereldoorlog I van de Semse.

Zemstenaars

in de

Grooten Oorlog

Werkgroep Wereldoorlog I (de Semse)

Zemstenaars in de Grooten Oorlog

Auteurs: werkgroep Wereldoorlog I (de Semse)

Kaft: Axel Nees

D/2018/14.433/03

© 2018 de Semse

Inhoud

Voorwoord	7
Onze gemeenten in 1914	9
<i>Axel Nees</i>	
Militaire gebeurtenissen in groot-Zemst	24
<i>Axel Nees</i>	
Militairen aan het woord	
Een Duitser vertelt: “Erlebniss des Seewehrmanns Paul Lotz (1914) Lebenszeichen aus dem Schützengraben	36
<i>Axel Nees</i>	
Uit het oorlogsdagboek van Jan De Nil, soldaat grenadier	45
<i>Jaak Floridor</i>	
Het verhaal van de Belgische soldaat Tobie Boël	45
<i>Leo Vanden Wyngaerd, bewerkt door Axel Nees</i>	
Otto Wolfien in Elewijt: Feldpostbriefe an Frau und Kinder	48
<i>Albert Cluckers (vert.)</i>	
Dikke Berta’s te Zemst?	52
<i>Axel Nees</i>	
Hoog bezoek in augustus 1914: de Rijkswachtkazerne en Albert I	58
<i>Jona Broothaerts</i>	
Elewijt tijdens de Grote Oorlog	
Het verhaal van Josephine Frans	60
<i>Roger De Broeck, bewerkt door Jona Broothaerts</i>	
Herinneringen van andere Elewijtenaars aan de oorlog	63
<i>Leo Vanden Wyngaerd, bewerkt door Axel Nees</i>	
Vernielingen in Elewijt	69
<i>Hugo Janssens</i>	
Epegem tijdens de Grote Oorlog	
Het oorlogsverslag van “meneer pastoor”	73
<i>Jona Broothaerts</i>	
Het verslag van de oorlog door pastoor Reynen	75
<i>Axel Nees</i>	
De situatie na de Eerste Uitval uit Antwerpen in Epegem	95
<i>Axel Nees</i>	
Hofstade tijdens de Grote Oorlog	96
<i>Jan Keppens en Gerda De Smet, bewerkt door Jaak Floridor</i>	
Weerde tijdens de Grote Oorlog	
Weerde tijdens de Grote Oorlog	102
<i>Albert Van Asbroeck</i>	
Kaart met oorlogsschade in Weerde	106
<i>Hugo Janssens</i>	
De sluis van Weerde: een laatste oorlogsrelict	107
<i>Axel Nees</i>	

Zemst tijdens de Grote Oorlog	109
<i>Roger Van Kerckhoven</i>	
Zemst-Laar tijdens de Grote Oorlog	
Leven in Zemst-Laar tijdens de oorlog.....	118
<i>Axel Nees</i>	
De kast van notelaar, het verhaal van een notenboom tot kleerkast in de Grote Oorlog.....	120
<i>Paul Buelens</i>	
De bannelingen van Soltau	122
<i>Jeroen Walschaerts</i>	
Nieuwe Duitse barbaren	
Beschouwingen bij de verwoestingen en moorden in België in 1914.....	137
<i>Lou Peetermans</i>	
Werden de Duitse oorlogsmisdaden bestraft?	144
<i>Axel Nees</i>	
De burgerslachtoffers	
<i>Libert Loosen, Agnes Lambrechts, Louis Gooris en Jaak Buelens</i>	
Elewijt	146
Epegem	150
Hofstade	155
Weerde	158
Zemst	159
Op de vlucht	
Belevenissen van een aantal gevluchte groot-Zemstenaars in de Grote Oorlog.....	168
<i>Jona Broothaerts en Hugo Janssens</i>	
Familie De Raes op de vlucht.....	184
<i>Axel Nees</i>	
Uit het dagboek van de Zusters van Maria.....	189
<i>Jaak Floridor</i>	
“Hier was ’t gebeurd”	
Oorlogstoerisme in groot-Zemst	195
Guide Itinéraire descriptif des Champs de Bataille	203
<i>Jona Broothaerts</i>	
Het werk van mej. Orianne	211
<i>Axel Nees</i>	
Ook meester Haesen begraaft	217
<i>Axel Nees</i>	
Voedselhulp in groot-Zemst	219
<i>Jona Broothaerts</i>	
Smokkel en zwarte handel	225
<i>Axel Nees en Jona Broothaerts</i>	
Het verhaal van Neel Mark: een valsmunter en artiest uit Laar	229
<i>Axel Nees</i>	

De opruiming van het slagveld	231
<i>Axel Nees</i>	
De wederopbouw	234
<i>Axel Nees</i>	
De Sint-Pieterskerk van Zemst: een bijzonder wederopbouwproject uit onze streek	240
<i>Jona Broothaerts</i>	
Stille getuigen: oorlogsresten in de bodem van onze gemeenten	243
<i>Steve Raiguel</i>	
Nieuwe bazen, nieuwe wetten: drie grote veranderingen voor onze gemeenten	254
<i>Jona Broothaerts</i>	
Opeisingen	256
<i>Axel Nees</i>	
Dwargarbeid in Duitsland	259
<i>Axel Nees en Jona Broothaerts</i>	
Vluchtelingen uit Menen in 1917	261
<i>Jona Broothaerts</i>	
Pragmatisme boven flamingantisme: het verhaal van de Raad van Vlaanderen in groot-Zemst	266
<i>Jona Broothaerts</i>	
De soldatenbegraafplaats van Eppegem	271
<i>Axel Nees</i>	
Het einde van de oorlog: wapenstilstand en terugtrekking van de Duitsers na 11 november 1918	275
<i>Axel Nees</i>	
Herdenking van de Grote Oorlog	
De huldeplechtigheden	279
Een aantal bijzondere objecten van onze oud-strijdersverenigingen	284
<i>Axel Nees</i>	
Over medailles en lintjes	285
<i>Axel Nees en Jona Broothaerts</i>	
Epiloog: een aantal opmerkelijke resultaten van onze opzoeken	289
<i>Axel Nees</i>	
Besluit	295
Dankwoord	296
Bibliografie	297

“Zoo zal, in de eeuwen, hij die ziet de zon vergaan in luchten rood van bloed, en 't lijden is vergeten, dat hem de wereld schonk van haat en nood ontdaan vol twijfel luisteren op de naklank onzer kreten.”

Korp. Daan F. Boens, uit “Menschen in de grachten” (De Panne, 1918).

Noodgraf van een Belgische soldaat in Groot-Zemst in 1914 (©Y. Moerman/Gemeente Zemst).

Voorwoord

Reeds bij de samenstelling van de fel gesmaakte tentoonstelling “100 jaar Grote Oorlog” die de heemkundige kring de Semse organiseerde in november 2014 ontstond de idee om alle opgedoken gegevens te bundelen in een boek.

Wij willen ons in deze publicatie vooral richten op de gebeurtenissen in onze eigen deelgemeenten. De inwoners van Elewijt, Epegem, Hofstade, Weerde, Zemst en Zemst-Laar zullen weer tot leven gebracht worden en de lezer vertellen over wat hen is overkomen in die verschrikkelijke maanden augustus en september 1914, toen hier hevig slag geleverd werd. Ze zullen getuigen van de vele burgerslachtoffers, de oorlogsmisdaden, de weggevoerden en opgeëisten, de enorme materiele schade en het moeizaam leven (of “overleven”) tijdens vier lange bezettingsjaren.

Het is immers een feit dat in onze gemeenten zéér hevig slag geleverd werd bij de Eerste en Tweede Uitval van het Belgische leger uit Antwerpen (in augustus en september 1914). In de algemene literatuur over WOI wordt over die bewegingsoorlog nogal snel heen gegaan: van de vernieling van de fortengordel rond Luik gaat men vaak als het ware dadelijk over naar de uitzichtloze loopgravenoorlog aan de IJzer. De paar maanden daartussen lijken daardoor van weinig belang... Wel wordt er (terecht) veel aandacht besteed aan de vernielingen van Leuven, Dendermonde en andere zogenaamde martelaarssteden. Maar daardoor wordt het leed in Zemst onrecht aangedaan. In onze fusiegemeente lag het aantal burgerslachtoffers ten gevolge van de wandaden van de Duitsers procentueel even hoog, zonet hoger... Ook de tol aan verwoeste gebouwen – vergeleken met het totale aantal woningen – was zwaarder dan in de opgesomde steden. Niet voor niets gingen foto's, gemaakt door oorlogsjournalisten in onze geteisterde dorpen, de wereld rond en gaven de aanzet tot een ware golf van internationale solidariteit.

De herdenking van 100 jaar Grote Oorlog, met al de plaatselijke initiatieven door gemeenten, heemkundige kringen en zelfs hier en daar privépersonen, bracht ook een vernieuwde interesse. Het aantal boeken over WOI is ondertussen niet meer te tellen. Publicaties van oude dagboeken, briefwisseling en fotomateriaal, maar ook studies over bepaalde deelaspecten van de oorlog en de vaak penibele leefomstandigheden brengen een postume hulde aan zij die sneuvelden en aan de vele burgerslachtoffers.

Een héél groot deel van onze huidige bevolking is niet in Zemst geboren en getogen. Met dit boek richten we ons niet enkel op de geboren Zemstenaar, maar willen we ook aan inwijkelingen vertellen wat de Grote Oorlog voor hun nieuwe woonplaats betekend heeft. We willen het collectieve geheugen over de gebeurtenissen in de streek tussen Vilvoorde, Grimbergen, Humbeek, Mechelen en Boortmeerbeek bijspijkeren.

Wij konden daarvoor (gelukkig) beroep doen op heel wat archiefmateriaal van verschillende instellingen en reeds bestaande publicaties. We gingen zelfs te rade bij de archieven van de toenmalige vijand. Bovendien gaven talrijke groot-Zemstenaars gunstig gevolg aan onze oproep om met uniek materiaal, meestal uit het familiearchief, voor de dag te komen. Zo konden wij beetje bij beetje de stukjes van de grote puzzel samenvoegen tot één overzichtelijk geheel.¹

Wat hebben onze voorouders hier allemaal te verduren gekregen tijdens de Eerste en Tweede Uitval van het Belgische leger uit Antwerpen? Hoe ondergingen zij de ongemeen hevige gevechten, waar ze op ongelukkige manier in terecht gekomen waren? Welke woningen en openbare gebouwen werden verwoest? Wie waren de burgerslachtoffers en hoe kwamen zij om het leven? Hoe nam de bevolking het leven opnieuw op na de

---

¹ Aangezien de deelgemeenten Elewijt, Epegem, Hofstade, Weerde, Zemst en Zemst-Laar in WOI nog niet samengevoegd waren tot de huidige fusiegemeente Zemst kunnen de termen “Zemst” of “Zemstenaars” voor verwarring zorgen. Daarom zullen we steeds de naam van de oorspronkelijke deelgemeente (of de inwoners ervan) gebruiken. “Zemst” en “Zemstenaars” zullen dan gebruikt worden als aanduiding van de oude gemeente Zemst en haar inwoners. Wanneer we het totale grondgebied van de huidige fusiegemeente bedoelen zullen we spreken van “groot-Zemst”, de inwoners van groot-Zemst duiden we voortaan aan met “groot-Zemstenaars”.

rampzalige gebeurtenissen van 1914? Hoe zat het hier met de voedselvoorziening, de opeisingen en de verplichte tewerkstelling? Deze publicatie wil enerzijds een samenvatting bieden van de militaire gebeurtenissen in de streek, maar focust vervolgens vooral op de vier jaren van Duitse bezetting.

Het lot van de 6 deelgemeenten, die sinds de fusie van 1977 het grondgebied van Zemst uitmaken, was tijdens de gevechten zeer verschillend door de wisselende krijgskansen. Daarom was het nodig om per gemeente of parochie dieper in te gaan op de tragische gebeurtenissen. Een algemeen beeld van de gevechten in de fusiegemeente Zemst is daardoor moeilijk te geven. Daarvoor gebeurde er trouwens te veel tegelijkertijd.

Het is ook zo dat – eens het front zich gestabiliseerd had aan de IJzer – er niet meer gevochten werd hier bij ons. De bezettingsmaatregelen vanaf midden september 1914 laten zich beter veralgemenen. De uitzonderingstoestand die toen heerste was gelijk in alle deelgemeenten, ja zelfs in de ganse regio.

Globaal kunnen wij stellen dat de groot-Zemstenaar een eeuw geleden méér dan zijn deel van de oorlogsellende over zich heen kreeg. Of om het kernachtig met de woorden van de toenmalige pastoor van Elewijt te zeggen: *“’t Was geen oorlog, maar eerder een moord- en dieverij en eene vrouwenverkrachting”*.

De samenstellers.

Een liefelijk tafereel in vredestijd: boeren van het Kattenhuis verzamelen het stro op de velden aan de Boechoutsberg te Epegem.

Onze gemeenten in 1914

Door Axel Nees.

Willen we de oorlogsgebeurtenissen uit augustus en september 1914 goed begrijpen, dan moeten wij teruggaan naar de wereld van onze (over)grootouders, zoals die er toen uitzag.

De huidige zestigers en zeventigers onder ons hebben met grote verbazing de wereld rondom hen aan een razend tempo zien veranderen. Zij mogen dan nog van geluk spreken, omdat de grote ingrepen in het landschap hen als het ware mondjesmaat werden toegediend. Hier werd een grote autosnelweg aangelegd, dáár werd een gebied opgehoogd, vele nieuwe wegen kwamen erbij en heel wat bekende gebouwen gingen tegen de vlakke om plaats te maken voor nieuwe ruimtelijke ordening...

Voor de huidige dertigers en veertigers is terugkeren naar de wereld van 1914 al iets moeilijker omdat zij die geleidelijke verandering niet meegemaakt hebben. Wie nog jonger is, heeft zelfs de meest recente wijzigingen aan ons licht heuvelachtige landschap van weleer niet meer meegemaakt en zal dus meer

inbeeldingsvermogen nodig hebben voor deze flashback.

Het begint al bij de beschrijving van het "licht heuvelachtige landschap van Epegem, Weerde, Sempst, Elewijt en Hofstade" zoals "Nos Héros" (een tweedelig prestigieus oorlogsherdenkingsboek uit 1919) dit vermeldt. Wie anno 2015 om zich heen kijkt ziet een zeer vlak landschap. De enige oneffenheden worden bovendien aan het oog onttrokken door het tracé van de autosnelweg en haar op- en afrit.

Teruggaan naar 1914 betekent ook teruggaan naar de manier van oorlogsvoering uit die tijd, met al de beperkingen op gebied van bewapening, troepentransport, communicatie, luchtwoarnemingen e.a.

Daarom moeten we even stilstaan bij dit (verdwenen) landschap dat het decor vormt van deze gewelddadige episode in onze geschiedenis.

Optocht van de burgerwacht in haar vooroorlogse kledij.

Minder woningen, minder inwoners.

In het overwegend agrarische landschap waren de kerkdorpen veel bescheidener in omvang, de bewoning deels gecentraliseerd rond een centrum, deels verspreid in kleine gehuchten en groepjes van enkele woningen of boerderijen. Elke deelgemeente bezat toen nog een aantal kastelen en landhuizen en één of meerdere windmolens. In 1913 telde Elewijt 1457 inwoners en waren er 279 huizen; in Eppegem waren er 1204 inwoners voor 213 huizen; Hofstade telde 1192 inwoners voor 227 woningen; de kleinste gemeente Weerde had er 699 voor 140 woningen; Zemst (incl. Zemst-Laar) telde 2827 inwoners voor 498 huizen.

Natuurlijke waterlopen en kanalen.

De Zenne, de Barebeek, de Willebroekse Vaart en de Leuvense Vaart zijn weinig gewijzigd qua tracé. De loop van de Barebeek werd wel verlegd voor de aanleg van de snelweg E 19. De Willebroekse Vaart werd sindsdien veel verbreed, het sluiscomplex van Zemst werd aangelegd en maakte een aantal kleinere sluisen overbodig. Op Verbrande Brug, een gehucht van Grimbergen, was de vaart in 1914 slechts 20 meter breed, aan de brug zelf nog smaller. Op de grens met Vilvoorde bestond de zgn. Darse aan de elektriciteitscentrale nog niet en het gebied eromheen, tot zelfs de percelen waar later het waterzuiveringsstation zou worden gebouwd, lag ongeveer 4 à 6 meter lager dan het (huidige) Zeekanaal-niveau.

Het gebied Dorent was nog ongerept en onbewoond moerassig gebied dat regelmatig onder water kwam te

staan in de winter. De rechtgetrokken Zenne tussen Vilvoorde en Eppegem liep reeds in de huidige bedding, doch de terreinen ernaast waren laaggelegen en drassig. Aan de rechteroever, waar nu o.a. het industrieterrein Hoge Buizen ligt en vroeger het oude voetbalveld van F.C Eppegem lag, werd eveneens ernstig ingegrepen. Al deze terreinen werden intussen opgehoogd tot of meestal zelfs boven het niveau van de Brusselsesteenweg. De velden en weiden aan de linker-Zenneoever tonen nog het oorspronkelijke maaiveld. Bovendien werden de Zennedijken sinds 1914 aanzienlijk verhoogd. De oude natuurlijke loop van de Zenne passeerde het dorp van Eppegem zoals nu, maar de rechttrekking (de zgn. Nieuwe Zenne) had in 1914 nog géén gebetonneerde oevers. In Eppegem splitste de Zenne zich in 1914 ook reeds in twee. Het sluiscomplex van Eppegem dateert echter van na de Tweede Wereldoorlog.

De brug van Eppegem zelf, waar de N1 de Zenne kruist,

De brug van Eppegem tijdens de oorlog. Let op de kerk zonder spits op de achtergrond.

zou de inzet worden voor felle gevechten. Volgen wij dan de oorspronkelijke loop van de rivier in zijn bochtig parcours naar Weerde, dan vermelden wij dat ook hier de dijken intussen een flink stuk verhoogd werden. Wij komen aan bij de “Weerdemolen” die tot in augustus 1914 nog deel uitmaakte van een machtig complex met de statige schoftoren, de molengebouwen en bijgebouwen en niet te vergeten, het prachtige “lusthof”, alles nog in ongeschonden toestand.

Van het dorpscentrum van Weerde, aan de linkeroever gelegen, kon men naar Elewijt rijden over een stenen brug, die tijdens de veldslag vernield werd. De Duitse genietroepen herstelde ze in 1915 reeds met houten balken uit de zwaar beschadigde kerk. Kronkelend komt de Zenne dan Zemst-centrum binnen. Ze baant zich een weg door laaggelegen gebieden die 's winters